

Jurij Perovšek

»Zakaj Vam nisem napisal božične zgodbe«...«

O Cankarjevi najprej nenapisani Božični zgodbi in še enem
»finančnem« pismu

Božična zgodba ...

O našem velikem Ivanu Cankarju (1876–1918) so napisali mnogo raznovrstnih poglabitev.¹ Odkrivanje novih podrobnosti iz njegovega življenja in dela je že bolj ali manj plod naključja, ki pa je, kot vemo, spremljevalec raziskovalnega dela. Doletelo me je ob pregledovanju privatnega arhiva družine gospe Milanke Jakopič Jaklič iz Ljubljane, v katerem sem naletel na troje še neznanih Cankarjevih pisem.² Pisal jih je enemu od značilnih predstavnikov tedanje svobodomiselnosti in družbeno ter politično kritične mlade inteligence Milanu Jakliču (1886–1963),³ ki ju je po začetnem znanstvu kasneje družil prijateljski odnos.⁴ Zadnje od najdenih pisem – t. i. »finančno« pismo – sem v *Zgodovini za*

vse že predstavil.⁵ Zapis o prvih dveh sem prihranil za to priložnost.

Prvo Cankarjevo pismo Jakliču sega v čas, ko je slednji proti koncu leta 1906 prevzel uredništvo kamniškega *Našega lista*.⁶ Značilnost *Liste* je bila odprtost in dostopnost za svobodno besedo o slovenskih kulturnih, političnih in socialnih razmerah.⁷ Jaklič, ki se je kot študent prava na Dunaju spoznal s Cankarjem, ga je povabil k sodelovanju.⁸ Cankarju je predlagal, da bi za Božič za *Naš list* prispeval Božično zgodbo. Cankar se je povabilu odzval, ni pa napisal praznične črtice, pač pa je v podlistku Božične zgodbe raje prispeval kritične misli o božičnih zgodbah in vzdušju.⁹ Podlistek pokaže, da ga je pri božičnih zgodbah motil njihov ustaljen vzorec – v vseh naletavajo snežinke, siromašni otroci stoje pred izložbami, skoraj vse rodbine so beraške – za doživljanje božičnega praznika pa je menil, da »ni gnusnejše stvari na svetu, nego je tista božična sentimentalnost«. Razodeva »strašno družabno krivico, groteskno razmerje med delom in bogastvom«. To ni nikoli »tako očitno, v taki goloti kakor ob božičnem tednu«. Tedaj bogati obdarujejo revne, vodijo jih dobrotljivo hinavstvo,

¹ Od zadnjih celovitih obravnav življenja in dela Ivana Cankarja velja posebej opozoriti na študijo prof. ddr. Igorja Grdine, *Ivan Cankar: portret genija*.

² PADMJJ, ovojnica Ivan Cankar. – Zahvaljujem se gospe Milanki Jakopič Jaklič, da sem lahko uporabil arhiv njene družine.

³ O Milanu Jakliču glej Perovšek, *Milan Jaklič*, str. 51–71; isti, *O dr. Milanu Jakliču*, str. 645–660. – V opombah k devetindvajseti knjigi Cankarjevih Zbranih del je urednik knjige Jože Munda omenil, da ni znano ali je Cankar Jakliču kdaj pisal, je pa to možnost dopuščal. (Cankar, *Zbrano delo*, 29, str. 396) Sedaj vemo, da je pisal tudi njemu.

⁴ O Jakličevem znanstvu oziroma prijateljevanju s Cankarjem glej Cankar, *Zbrano delo*, 28, str. 36, 37, 275, 276; isti, *Zbrano delo*, 29, str. 154, 158, 335, 337, 338, 341–343, 396, 470 (prim. tudi str. 398); isti, *Zbrano delo*, 30, str. 268; Perovšek, *Milan Jaklič*, str. 59–60, 62–63; isti, *O dr. Milanu Jakliču*, str. 651.

⁵ Perovšek, »Ne bom tolažil upnikov po abecedi.«, str. 108–111.

⁶ Perovšek, *Milan Jaklič*, str. 62.

⁷ Ravnihar, *Mojega življenja pot*, str. 66.

⁸ Kot v opombah k devetindvajseti knjigi Cankarjevih Zbranih del opozarja Jože Munda, je Jakliča k Cankarju uvedel pisatelj in socialistični politik Etbin Kristan (1867–1953). – Cankar, *Zbrano delo*, 29, str. 396.

⁹ Cankar, *Božične zgodbe*, str. 1–3.

plaho opravičevanje, polspoznanje resnice, polzavest velike krivde. »Kakor, da bi stal pred menoj debel kujon ter se nerodno smehljal: »Saj res, da sem kanalja, ampak drugače je moje srce dobro; če ugrabim sosedu hišo, mu vrnem vsaj škornje – za božič!« ...» Cankar je v božični ginjenosti videl »strahovit ekces dobrotljivosti in sočutja. Nikoli ne razgrajata ljudomilost in človekoljubje na tako nesramen način kakor o božiču. (...) Vse debele dame, vsi rojeni filistejci začutijo mahoma, da se jim topi tolšča okoli srca. In kuga dobrotljivosti začne razsajati po deželi ...«. Take, neumne in včasih celo ostudne so božične zgodbe, ki jih piše v črnilo potopljeni, življenju tuji literat. »Berimo torej božične zgodbe, kakor so; (...) jaz praznujem svoj sveti večer z veseljem upanjem v daljno prihodnost.«¹⁰

To so glavni poudarki Božičnih zgodb, ki jih je namesto zelene, Cankar poslal Jakliču v objavo. Ob tem mu je napisal spremno pismo, v katerem je pojasnil svoje ravnanje. *Naš list* je Božične zgodbe objavil 21. decembra 1906, Cankar pa je pismo Jakliču napisal 17. decembra. Jakliča v pismu še naziva »velečenjeni gospod« in uporablja vikanje. Z Jakličem tedaj še nista spletna tesnejše vezi. Pismo se glasi:

»Velečenjeni gospod!

Tukaj Vam pošiljam, kar ste želeli. Zakaj Vam nisem napisal »božične zgodbe«, boste videli iz pošiljatve same. Mislim, da je tako boljše.

Gledé honorarja se ravnajte po gmotnem stanju lista. Če mogoče, mi pošljite desetak (10 kron – op. J. P.); drugače pa petak (5 k – op. J. P.) – ampak to ali ono takoj v priporočenem pismu: tako pride namreč zanesljivo in hitro.

Z odličnim spoštovanjem

Na Dunaju

Ivan Cankar

17. dec. 1906

Adresa: Dunaj, XVI. Lindauergasse 26./II. 19.«¹¹

Pismo razkriva ozadje nastanka enega od Cankarjevih besedil. K temu dodajam, da je kasneje Cankar dejansko napisal Božično zgodbo. 25. decembra 1913 je izšla v *Slovenskem ilustrovanem tedniku*.¹² 22. decembra 1914 jo je ponatisnil še newyorški list slovenskih delavcev v Ameriki *Glas naroda*.¹³

... in še eno Cankarjevo »finančno« pismo

Že predstavitev Cankarjevega »finančnega« pisma iz leta 1909 je temeljila na poudarku, da njen namen ni, kot je bilo, po opozorilu Igorja Grdine, za literarne zgodovinarje opazno zagreto beleženje pisateljevih nevrnjenih dolgov.¹⁴ Tudi s pričujočo želim zgolj spomniti na Cankarjevo nenehno bivanjsko stisko na gmotnem področju in delno tudi na življenjski slog. Konec leta 1908 je Cankarja gmotna stiska navedla k umiku na Dunaj ter k misli, da se bo nato z Dunaja umaknil v domovino. Pritirala ga je tudi k zaostrenemu čustvenemu pogledu na svoj položaj. To vidimo v pismu, ki ga je Jakliču napisal 20. decembra 1908 na Dunaju. Pismo je očitno odgovor na predhodno Jakličevo opozorilo, da odlaša z vračilom posojila Josipu Bonclju (1884–1971), študentu politehnike na Dunaju.¹⁵ Pismo kaže, da se je medtem med Cankarjem in Jakličem razvil prijateljski odnos. Cankar Jakliča nagovarja z »dragi« in uporablja tikanje. O njem je že 14. februarja 1908 v pismu Adi Kristanovi (1873–1925), ženi Etbina Kristana, zapisal, da je »Jaklič, ki ga poznaš, (...) postal na Dunaju izboren fant. Kljub temu, da se mu naravnost strahovito godi, študira za »kšeft« (posel – op. J. P.) in záse. Jaz ga odkritosrčno občudujem. Največja njegova čednost je, da nikoli nima časa. Tudi to me veseli,

¹² Cankar, Božična zgodba (1913), str. 2–3.

¹³ Cankar, Božična zgodba (1914), str. 3. – Božično zgodbo glej tudi v Cankar, Zbrani spisi, 18, str. 92–96; isti, Zbrano delo, 21, str. 98–101.

¹⁴ Grdina, Ivan Cankar, str. 199.

¹⁵ Bonclj se je po končanem študiju leta 1909 zaposlil na Dunaju. Od 1912 je delal v Nürnbergu. Po prvi svetovni vojni je moderniziral Strojno tovarno in livarno v Ljubljani in bil predavatelj na Tehniški fakulteti v Ljubljani. Nato je predaval na Tehniški fakulteti v Zagrebu. Bil je predstojnik Inštituta za splošno strojeslovje v Ljubljani in Zavoda za konstrukcije strojnih delov v Zagrebu. Velja za enega od ustanoviteljev zagrebske Tehniške fakultete. (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi146207/>)

¹⁰ Prav tam. Božične zgodbe glej tudi v Cankar, Zbrani spisi, 10, str. 349–353; isti, Zbrano delo, 17, str. 350–354.

¹¹ PADMJJ, ovojnica Ivan Cankar.

Velečeni gospod!

Tukaj vam pošiljam, kar ste
želeli. Jakaž vam nisem napisal
"božične praznice", kerle videli iz
pošiljalne same. Mislim, da je
tako boljše.

Gledé honorarja se ravnam
po znanem stanju lista. Če
mogoče, mi pošljite deset
drugače pa petak — ampak to ali
ono da kaj v priporočenem pisnu:
da pride namreč panesljivo in
hitro.

z obličnim spoštovanjem

Na Dunaju
17. Dec. 1906

Juan Cankar

Adresa: Dunaj, XVI. Lindauerstrasse 26./II. 19.

Pismo Ivana Cankarja Milanu Jakliču 17. decembra 1906. (PADMJJ, ovoj Ivan Cankar)

da sem jaz edini, h kateremu se še zaletí parkrat na teden.«¹⁶

Cankar je Jakliču napisal:

»Dragi!

Kar Ti imenuješ malomarnost, je bila v resnici strahovita zágata. Ko je bilo napósled konec tega dolgega čakanja, sem prejel od vrhniškega posojila na róko komaj toliko, da sem nekatere usrane stvari poravnal ter naravnost pobegnil na Dunaj, odkoder bom, če Bog dá, pobegnil spet v domovino.

Jutri pojdem kar sam k Bonceljnu, da bom videl, kako je. Skušal bom še pred prazniki dobiti večji predujem od »Zvona«,¹⁷ potem pojde. Če pa je Boncelj res v velikih zadregah, mu bom še prej vsaj del tistih novcev pripravil. Sporočim Ti takoj, ko bo stvar v redu.

S spoštovanjem

Ivan Cankar

20. XII. 1908.«¹⁸

Kako je prišlo do posojila, zaradi katerega je Cankar pisal Jakliču, izvemo v njegovem že omejenem pismu Adi Kristanovi. V njem pravi takole:

»Doživel pa sem blamažo (vse Ti moram povedati!), kakor še nikdar prej. Nekemu prijatelju Jakličevemu (Bonclju – op. J. P.) sem rekel: »Posodite mi tristo forintov (600 kron – op. J. P.) za tri leta! To je bil slab dovtip – ampak zadnjič prideta obadva čudaka ter mi slovesno prineseta ta denar – za tri leta! In me ponižno prosita, da naj jima posodim par kron. Jaz sem jako strmel, pa kaj bi? Obadva sta nespametna študenta – denar pa sem vzel. Ali ni to grozno »schäbig« (klavrno – op. J. P.)? Da me preslabo ne sodiš: dotičnik (Boncelj – op. J. P.) je sin zelo premožnega posestnika¹⁹ in ne bo mu nič hudega, tudi če plača menico. Sploh pa je »navdušen zame«. – Ampak kaj sem jaz nató storil! V trdni

zavesti, da se *ne* poročim, sem kupil Štefki²⁰ žide (svile – op. J. P.) za sto forintov; žide in čipk; vse ostalo pa je šlo v treh dnéh. »Da bo mir!« – Ná, tako dela človek!«²¹

In sedaj beseda o tem, kako se je končala zgodba s posojenimi 600 kronami (300 forinti). Cankar jih ni vrnil. Ko je potekel triletni rok za vrnitev posojila, ga je poplačal Boncelj. »Poročam Ti danes o Cankarjevem dolgu«, je 4. junija 1911 pisal Jakliču. »Moral sem plačati in vrniti k 600.– za dolg in 5% obresti (znašale so 90 kron – op. J. P.) za tri leta«. Obenem je Jakliča spomnil na njegovo ustno in pozneje pisмено zavezo 17. julija 1909, da prevzema polovico Cankarjevega dolga, za katerega se je on zadolžil, in mu jo vrne z obrestmi, ko bo finančno samostojen. »Pisal sem Cankarju dvakrat«, je nadaljeval. »Po stari metodi mi samoobsebi razumljivo ni nič odgovoril. Če eventualno ne odobravaš tega krasnega ravnanja, potem ga lahko tudi Ti opomniš na njegovo dolžnost in obljubo. Vsaj je tudi Tvoje breme.« – »Tvoj dolg pri meni je torej k 345.– s 5%«, je pribil Boncelj. In zaključil: »Upam, da se ne boš zakrknil v pustolovsko molčanje Cankarja in drugih dobrih prijateljev, ki sem jim posodil še večje svote, ter mi odgovoril in potrdil; za kar ti bom hvaležen. Srčni pozdrav Boncelj«.²²

Jaklič se ni zakrknil v »pustolovsko molčanje«, pač pa je zbral denar in Bonclju poplačal polovico Cankarjevega dolga, za katero je jamčil. »Cankarjevska« vsota ga je močno obremenila, saj je bilo 345 kron veliko denarja. A o Cankarju nikoli ni rekel žal besede.²³ Bil je tudi med kulturnimi in političnimi delavci, ki so na ljubljanskega župana dr. Ivana Tavčarja (1851–1923) naslovili protestno izjavo, ker na dan Cankarjevega pogreba, 13. decembra 1918, ni hotel, da bi na Mestni hiši izobesiti žalno zastavo.²⁴ Podpisani so Tavčarjevo odločitev

¹⁶ Cankar, *Zbrano delo*, 29, str. 158.

¹⁷ *Literarna revija Ljubljanski zvon*. Izhajal je v Ljubljani.

¹⁸ PADMJJ, ovojnica Ivan Cankar.

¹⁹ Boncljev oče je bil gostilničar.

(<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi146207/>)

²⁰ Štefka Löffler (1887–1962), Cankarjeva nesojena nevesta.

²¹ Cankar, *Zbrano delo*, 29, str. 158.

²² PADMJJ, ovojnica Ivan Cankar.

²³ Ustna izjava hčerke Milana Jakliča, ge. Milanke Jakopič Jaklič, avtorju 20. 8. 2022.

²⁴ Naprej, 16. 12. 1918, str. 2. – O Tavčarjevi odločitvi, da na dan Cankarjevega pogreba na Mestni hiši ne bodo izobesili žalne zastave glej Perovšek, *Politični pogled na Cankarja pri liberalcih*, str. 65–66.

Dragi!

Kar ti imenoma malomarnost,
je bila v resnici strahovita
pazda. Ko je bilo naposled
koncu tega dolgega čakanja,
sem prejel od vishnjakega posojila
na roko komaj toliko, da sem
nekotere nerane stvari
poravnal ter naravnost pohegnil
na Dunaj, odkoder bom, če
Bog da, pohegnil spet v domovino.

Jutri pojdem kar sam
k Boncelju, da bom videl, kako
je. Skušal bom se pred prazniki
dobi ti večji predajem od "Zvona",
potem pojde. Če pa je Boncelj res
v velikih zadregah, mi bom se
prej raj del čistih novcev pri-
pravil. Sporočim ti kakoj, ko
bo stvar v redu.

S pozdravom

Ivan Cankar

20. XII. 1908.

Pismo Ivana Cankarja Milanu Jakliču 20. decembra 1908. (PADMJJ, ovoj Ivan Cankar)

označili za »čin, nevreden kulturnega naroda in kulturnega mesta«.²⁵

S podpisom protestne izjave Tavčarju se je Jakličeva življenjska pot še enkrat križala s Cankarjem. Ta je svojo hodil kot literarni umetnik, družbeno in politično občutljiv presojevalec svojega časa ter boém, njen drobec pa je predstavljen v tem zapisu.

Viri in literatura

Arhivsko gradivo

Privatni arhiv družine Milanke Jakopič Jaklič,
Ljubljana (PADMJJ)
Ovojnica Ivan Cankar.

Časopisni viri

- Cankar, Ivan:** Božične zgodbe. *Naš list*, 2, 21. 12. 1906, št. 76, str. 1–3.
Cankar, Ivan: Božična zgodba. *Slovenski ilustrovani tednik*, 3, št. 52, 25. 12. 1913, str. 2–3.
Cankar, Ivan: Božična zgodba. *Glas naroda*, 22, 22. 12. 1914, št. 299, str. 3.
Naprej, 2, 16. 12. 1918, št. 288, Poslano, str. 2.

Spletni viri

Boncelj, Gregor: Boncelj, Josip.
<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi146207/> (pridobljeno 18. 8. 2022)

Ustni viri

Jakopič Jaklič, Milanka: izjava avtorju
20. 8. 2022.

Literatura

- Cankar, Ivan:** *Zbrani spisi: deseti zvezek* (ur. Izidor Cankar). Ljubljana: Nova založba, 1930.
Cankar, Ivan: *Zbrani spisi: osemnajsti zvezek* (ur. Izidor Cankar). Ljubljana: Nova založba, 1935.
Cankar, Ivan: *Zbrano delo: sedemnajsta knjiga* (ur. France Bernik). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1974.

Cankar, Ivan: *Zbrano delo: enaindvajseta knjiga* (ur. Janko Kos). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1975.

Cankar, Ivan: *Zbrano delo: osemindvajseta knjiga* (ur. Jože Munda). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1973.

Cankar, Ivan: *Zbrano delo: devetindvajseta knjiga* (ur. Jože Munda). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1975.

Cankar, Ivan: *Zbrano delo: trideseta knjiga* (ur. Jože Munda). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1976.

Grdina, Igor: *Ivan Cankar: portret genija*. Ljubljana: Beletrina, 2019.

Perovšek, Jurij: Milan Jaklič. *Slovenski biografski almanah XIX. stoletja* (ur. Mateja Ratej). Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2022, str. 51–71.

Perovšek, Jurij: »Ne bom tolažil upnikov po abecedi.«: Ivana Cankarja »finančno« pismo leta 1909. *Zgodovina za vse*, 27, 2020, št. 2, str. 108–111.

Perovšek, Jurij: O dr. Milanu Jakliču in prvem prevodu *Komunističnega manifesta* v slovenski jezik. *Acta Histriae*, 28, 2020, št. 4, str. 645–660.

Perovšek, Jurij: Politični pogled na Cankarja pri liberalcih. *Glasnik Slovenske matice*, 35, 2018, str. 55–68.

[Ravnihar, Vladimir]: *Mojega življenja pot: spomini dr. Vladimira Ravniharja* (ur. Janez Cvirn, Vasilij Melik in Dušan Nečak). Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 1997.

²⁵ *Naprej*, 16. 12. 1918, str. 2.